

**Vývoj pedagogiky na území
Rakúska a Uhorska
za panovania Márie Terézie a Jozefa II.**

Doc. Dr. Vlasta Cabanová, PhD.

RAKÚSKO-UHORSKÁ MONARCHIA

Podmienky a predpoklady vzniku školských reforiem

POLITICKÁ A NÁBOŽENSKÁ SITUÁCIA V 1. POL. 18. STOR., VÝZNAMNE VPLÝVALA NA ROZVOJ ŠKOLSTVA, V 2. POL. 18. STOR. SA ROZŠÍRILA OSVIETENSKÁ PEDAGOGIKA, VPLYVOM FILANTROPIZMU A DOBOVÝCH TRENDOV: *„PRAMEŇOM MRAVNEJ A HMOTNEJ BIEDY NIŽŠÍCH SPOLOČENSKÝCH VRSTIEV JE NEVZDELANOSŤ.“*

Z OSVIETENSKÝCH NÁHLADOV NA FUNKCIU ŠTÁTU

VZDELANIE TREBA SPRÍSTUPNIŤ KAŽDÉMU.

NARASTÁ ZÁUJEM ŠTÁTU O ŠKOLSTVO, VÝCHOVU A VZDELÁVANIE VYPLÝVAL Z OSVIETENSKÝCH NÁZOROV NA FUNKCIU ŠTÁTU.

NEVYHNUTNOSŤ REALIZÁCIE ŠKOLSKEJ REFORMY

- K NEVYHNUTNOSTI ŠTRUKTURÁLNYCH ZMIEN VIEDLI AJ PRAGMATICKÉ DÔVODY
- REAGOVALA NA NOVÚ **EKONOMICKÚ SITUÁCIU.**
- **ZLOŽITEJŠIE VÝROBNÉ POSTUPY VYŽADOVALI PRÍPRAVU**
- KVALIFIKOVANÝCH PRACOVNÍKOV **ASPOŇ SO ZÁKLADNÝM VZDELANÍM.**

BEZ GRAMOTNÝCH NEMOŽNO VYBUDOVAŤ MODERNÝ ŠTÁT.

MÁRIA TERÉZIA

- OD R. 1740 KRÁĽOVNÁ Z RODU HABZBURGOVCOV A RAKÚSKA ARCIVOJVODKYŇA.
- TITUL „*cisárovná Svätej ríše rímskej nemeckého národa, Kráľovná Uhorska, Česka, Chorvátska a Slavónska, arcivojvodkyňa Rakúska, vojvodkyňa Parmy a Piacenzy a veľkovoivodkyňa Toskánska.*“
- **VZDELANIE** - OD DETSTVA VYCHOVÁVALI A VZDELÁVALI JEZUITI, NAJMÄ ČO SA TÝKALO NÁBOŽENSKÝCH OBLASTÍ, DOSTALO JEJ VYNIKAJÚCEHO VZDELANIA V OBLASTI HISTÓRIE, LATINČINY, FRANCÚZŠTINY A NEMČINY. VENOVALA SA AJ MAĽOVANIU, TANCU A HUDBE.
- **VYCHOVÁVATEĽKA** - V R. 1728 SA STALA JEJ VYCHOVÁVATEĽKOU GRÓFKA KAROLÍNA VON FUCHSOVÁ-MOLLARDOVÁ, ZOSTALA PO BOKU PANOVNÍČKY AŽ DO SVOJEJ SMRTI. V R. 1754. M. SI KAROLÍNU VEĽMI OBLÚBILA KAROLÍNIN SARKOFÁG LEŽÍ HNEĎ VEDĽA SARKOFÁGU MÁRIE TERÉZIE A JEJ MANŽELA FRANTIŠKA I.

MÁRIA TERÉZIA

- **OTEC KAROL VI.** - UHORSKÝ, RAKÚSKY KRÁĽ, AJ ČESKÝ, ŠPANIELSKY, TALIANSKY I RÍMSKO-NEMECKÝ CISÁR, NEMAL SYNA A NENAŠIEL NIJAKÉHO NÁSTUPCU, ROZHODOL SA, ŽE UROBÍ PANOVNÍČKOU SVOJU PRVORODENÚ DCÉRU MÁRIU TERÉZIU.
- ABY PO JEHO SMRTI NEVZNIKLI POCHYBNOSTI, PODPÍSALI VÝZNAMNÝ DOKUMENT O JEJ BUDÚCOM NÁSTUPNÍCTVE (**PRAGMATICKÁ SANKCIA**).
- MT. NEVLÁDLA EŠTE ANI ROK, KEĎ BAVORSKO, FRANCÚZSKO A PRUSKO SA NECÍTILI BYŤ VIAZANÉ SVOJIMI PODPISMI NA PRAGMATICKEJ SANKCII - VOJNA ZÚRILA NA MNOHÝCH FRONTÁCH.
- MT ZVOLALA **SNEM**. TUŠILA, ŽE KEĎ CHCE TÚTO VOJNU VYHRAŤ, MUSÍ MAŤ PENIAZE A TAK ZAVIEDLA **TEREZIÁNSKY URBÁR** (PODDANÍ AJ ŠĽACHTA MUSELI PLATIŤ DANE, TO SA VŠETKÝM NEPÁČILO).
- Krajina bola nejednotná, zaostalá, ekonomicky a vojensky slabá. Tento zlý stav monarchie bol z veľkej miery spôsobený aj vyše dvesto ročnými bojmi s Osmanskou ríšou, ktoré sa skončili mierom len rok pred nástupom.

MÁRIA TERÉZIA OSVIETENÁ PANOVNÍČKA RU MONARCHIE

SPÔSOB VLÁDY – OSVIETENECKÝ ABSOLUTIZMUS

(VÝRAZNE OVPLYVNENÁ PIETISTICKÝM, NESKÔR FILANTROPICKÝM HNUTÍM)

- REFORMY:
- URBARIÁLNY PATENT
  - VOJENSKÉ REFORMY
  - ZDRAVOTNÍCKE R.
  - CIRKEVNÉ REFORMY
  - R. TRESTNÉHO PRÁVA
  - ŠKOLSKÉ REFORMY

SITUÁCIA V ŠKOLSTVE PRED ZAVEDENÍM ŠKOLSKÝCH REFORIEM

V R.- UHORSKU

NEPRIAZNIVÁ SITUÁCIA NAJMÄ V ĽUDOVOM ŠKOLSTVE (VŠETKY PREDCHÄDZAJÚCE REFOR. POKUSY BOLI ZAMERANÉ NA VYSOKÉ ŠKOLSTVO)

- NIEKTORÉ DEDINSKÉ ŠKOLY NEMALI UČITEĽA

- UČITELIA NEBOLI ODBORNE PRIPRAVOVANÍ NA POVOLANIE (V ŠKOLÁCH UČILI REMESEĽNÍCI, UČILI NOTÁRI A INÉ PROFESIE)

- ŠKOLSKÉ BUDOVY BOLI NEVYHOVUJÚCE (V JEDNEJ MIESTNOSTI BOLA UČEBŇA I UČITEĽOV BYT)

- VYUČOVANIE PREBIEHALO IBA V ZIMNÝCH MESIACOCH

- NEEEXISTOVAL STÁLY UČEBNÝ PLÁN

- VO VÄČŠINE ŠKÔL SA DETI UČILI LEN ČITAŤ

REFORMA ŠKOLSTVA

MT. POVOLALA NIZOZEMSKÉHO LEKÁRA GERHARDA VAN SWIETENA

ŠKOLSTVO ZAČALA REFORMOVAŤ ZMENAMI ZHORA:

- **REFORMOU VYSOKÝCH ŠKÔL** - VIEDENSKOU A PRAŽSKOU UNIVERZITOU;
- PRI ZMENÁCH SA MT RIADILA SA BIRELLIOVIMI NÁVRHMI:
UČIVO BOLO ROZDELENÉ,
ZREORGANIZOVAL SA SEMESTER I SKÚŠKY,
- DOZOR NAD PROFESORMI MALI ZVLÁŠTNI DIREKTORI
- (V PRAHE V TOM ČASE UČIL SLÁVNY MATEMATIK JEZUITA STEPLING).

REFORMA STREDNÝCH ŠKOL

- *ZAKLADANIE STREDNÉHO TECHNICKÉHO ŠKOLSTVA*
- OBMEDZOVANIE PÔSOBENIA JEZUITSKEJ REHOLE (1747 - NAPOMENUTIE J., ABY UČILI GRÉČTINU A REÁLIE, 1752- VŠETKY CIRKEVNÉ ŠKOLY ODRIADILA ŠTÁTNEMU DOZORU, 1753 - VYDALA OPRAVNÉ OSNOVY JEZUITSKÝCH A PIARISTICKÝCH REHOLÍ).

1775 - GRACIÁN MARX : GYMNÁZIUM (PÄTTRIEDNE),

- PODRIADENÉ ŠTÁTNEMU DOZORU
- V PRVÝCH DVOCH TRIEDACH S NEMECKÝM VYUČOVACÍM JAZYKOM A LATINČINOU VO VYŠŠÍCH TRIEDACH,
- PODĽA NÁVRHU M. PÄTTRIEDNE GYMNÁZIA NESKORŠIE TO BOLI ŠEŠTTRIEDNE ÚSTAVY **S NEMECKÝM VYUČOVACÍM JAZYKOM.**

ABSOLVENTI 5. TRIEDY MOHLI VSTÚPIŤ NA DVOJROČNÉ FILOZOFICKÉ ŠTÚDIUM NA UNIVERZITE.

ZRUŠENIE JEZUITSKEJ REHOLE

- VYSOKÉ I ZÁKLADNÉ ŠKOLSTVO BOLO DLHÉ OBDOBIE V RUKÁCH JEZUITOV.
- **V ROKU 1773 VŠAK PÁPEŽ KLIMENT XIV. JEZUITSKÝ RÁD ZRUŠIL.**
- UŽ ROK PO ZRUŠENÍ REHOLE JEZUITOV MÁRIA TERÉZIA VYDALA
- **1774 VŠEOBECNÝ ŠKOLSKÝ PORIADOK**

ŠKOLSKÉ REFORMY ZÁKLADNÉHO ŠKOLSTVA

- 6. decembra **1774** vydala **VŠEOBECNÝ ŠKOLSKÝ PORIADOK**: školy sa stali štátnymi, v RAKÚSKU bola zavedená **povinná školská dochádzka**
PRE DETI OD 6 DO 12 ROKOV.

Hl. autorom bol **J. I. FELBIGER** (opát augustiniánskeho kláštora v poľskom meste Zagaň). Preslávil sa tzv. **PÍSMENKOVOU A TABUĽKOVOU METÓDOU** výučby.

BOLI ZRIADENÉ **TRI STUPNE ELEMENTÁRNYCH ŠKÔL**:

- *TRIVIÁLNE*

- *HLAVNÉ*

- *NORMÁLNE.*

VŠEOBECNÝ ŠKOLSKÝ PORIADOK - platil pre západnú časť monarchie.

- ZÁKLADOM ŠKOLSKEJ REFORMY BOLO VYBUDOVANIE ŠKÔL VO VŠETKÝCH FARSKÝCH OBCIACH, JEJ REALIZÁCIU BOLI POVERENÉ ZVLÁŠTNE ZEMSKÉ ŠKOLSKÉ KOMISIE.
- VEREJNÉ **ZÁKLADNÉ ŠKOLY** : **TRIVIÁLNE, HLAVNÉ A NORMÁLNE**
- O ICH ZRIAĐOVANIE SA STARALI OBCE A ŠKOLSKÍ PATRÓNI Z RADOV ŠŤACHTY.
- **DETI Z CHUDOBNÝCH RODÍN BOLI OSLOBODENÉ OD PLATENIA ŠKOLNÉHO.**
- JEDNOTRIEDNE ALEBO DVOJTRIEDNE **TRIVIÁLNE** ŠKOLY SA ZAKLADALI VO VÄČŠÍCH DEDINÁCH ALEBO PRI FARÁCH. JEDEN UČITEĽ V NICH DETI VYUČOVAL ČÍTANIE, PÍSANIE, POČÍTANIE, NÁBOŽENSTVO A ZÁKLADNÉ PRACOVNÉ A EKONOMICKÉ ZNALOSTI.
- VO VÄČŠÍCH MESTÁCH SA ZAKLADALI TROJTRIEDNE ŠKOLY **HLAVNÉ** UŽ S NIEKOĽKÝMI UČITEĽMI. PRIBUDLA VÝUČBA ZNALOSTÍ POTREBNÝCH PRE PRIEMYSELNÚ A POĽNOHOSPODÁRSKU VÝROBU.
- NAJVYŠŠÍ STUPEŇ TVORILI ŠKOLY **NORMÁLNE**, ZAKLADANÉ V ZEMSKÝCH HLAVNÝCH MESTÁCH. BOLI ZAMERANÉ AJ NA PRÍPRAVU UČITEĽOV.

METÓDY VYUČOVACEJ A VÝCHOVNEJ PRÁCE NA NÁRODNEJ ŠKOLE

I. **FELBIGER** BOL NIELEN ORGANIZÁTOROM ŠKOLSTVA, ALE ZAOBERAL SA AJ OTÁZKAMI VÝCHOVY A VYUČOVANIA.

SPRACOVAL **PRÍRUČKU PRE UČITEĽOV** NAZÝVANÚ

KNIHA O METÓDACH (*METHODENBUCH*)

STALA SA ZÁKLADOM CELEJ ŠKOLSKEJ A UČITEĽSKEJ PRAXE.

PO ROKU 1775 SA UĽAHČILA PRÁCA UČITEĽOV, PRETOŽE SA

V PRAHE ZAČALI VYDÁVAŤ UČEBNICE, ŠLABIKÁRE A ČÍTANKY.

- **MÁRIA TERÉZIA VYHLÁSILA ŠKOLSTVO ZA *POLITIKUM*, ZA VEC ŠTÁTNEHO ZÁUJMU.**
- TRI DRUHY ELEMENTÁRNYCH ŠKÔL.
- JEDNOTRIEDNE A DVOJTRIEDNE ŠKOLY BOLI ŠKOLY **PRE DEDINSKÚ A MESTSKÚ CHUDOBU.**
- V TRIVIÁLNYCH ŠKOLÁCH SA UČILO NÁBOŽENSTVO, ČÍTANIE, PÍSANIE, POČÍTANIE A ZÁKLADY POĽNOHOSPODÁRSTVA.
- **V KAŽDOM KRAJI SA MALA NACHÁDZAŤ ASPOŇ JEDNA **HLAVNÁ ŠKOLA**, TROJTRIEDNA ALEBO ŠTVORTRIEDNA.**
- **VYUČOVANIE V ELEMENTÁRNYCH ŠKOLÁCH PREBIEHALO V ČESKOM JAZYKU.**
- **V ROKU 1780 BOLO V ČECHÁCH CELKOM 1923 ŠKÔL.**

ZAČIATOK ODBORNEJ PRÍPRAVY UČITEĽOV

- Už od roku 1775 VZNIKALI V PRAHE TZV. **PRAEPARANDY NA PRÍPRAVU UČITEĽOV**.
- AK ICH ABSOLVENT SLÚŽIL V ŠKOLE VO FUNKCII POMOCNÍKA UČITEĽA ASPOŇ JEDEN ROK A MAL VIAC AKO DVADSAŤ ROKOV, MOHOL SA PRIHLÁSIŤ NA **UČITEĽSKÚ SKÚŠKU**.
- PO JEJ ÚSPEŠNOM ZLOŽENÍ DOSTAL VYSVEDČENIE, V KTOROM SA PÍSALO, ŽE "**MÔŽE BYŤ URČENÝ UČITEĽOM**".
- VYTVORENIE PRAEPARAND UKONČILO PRIJÍMANIE DO RADOV UČITEĽOV ĽUDÍ BEZ PEDAGOGICKÉHO VZDELANIA - VOJNOVÝCH VETERÁNOV, MIESTNYCH OBČANOV ALEBO ZBEHLÝCH ŠTUDENTOV.
- **REFORMA TAK ZAČALA PROCES FORMOVANIA UČITEĽSKÉHO STAVU A PROFESIONALIZÁCIE UČITEĽOV**.

Všeobecný školský poriadok

- ZDÔRAZŇOVAL POVINNOSŤ ŠKOLSKEJ DOCHÁDZKY.
- **V ROKU 1784** BOL ZAVEDENÝ ŠKOLSKÝ PLAT.
- DOZOR NAD ŠKOLAMI MALA CIRKEV.
- ELEMENTÁRNE VZDELÁVANIE BOLO V MATERINSKOM JAZYKU,
STREDNÉ A VYSOKÉ ŠKOLSTVO V NEMECKOM JAZYKU

ROZDIELNE HOSPODÁRSKE A SPOLOČENSKÉ POMERY RAKÚSKEJ A UHORSKEJ ČASTI

- NEUMOŽNILI ZAVIESŤ ROVNAKÝ ŠKOLSKÝ SYSTÉM

DO CELEJ R-U MONARCHIE

- **MIESTODRŽITEĽSTVO V UHORSKU KLÁDLO ODPOR
PROTI ZJEDNOTENIU UHORSKÉHO A RAKÚSKEHO
ŠKOLSTVA**

STAV STREDNÝCH A ELEMENTÁRNYCH ŠKÔL V UHORSKU

- PRED REFORMOU BOL ZLÝ.
- PRI USKUTOČŇOVANÍ REFORMY NARAZILA MÁRIA TERÉZIA NA ODPOR CIRKEVNÝCH VRCHNOSTÍ, A TO UŽ PRI PRVOM POKUSE O KOMPLETNÝ SÚPIS ŠKÔL, ICH BUDOV, FONDOV, ŠKOLSKÝCH PORIADKOV, ŽIAKOV A UČITEĽOV. DÔVODOM PRE REFORMU LATINSKÝCH ŠKÔL BOLA ICH UPADAJÚCA VZDELÁVACIA ÚROVEŇ. NEDOSTATOČNE PRIPRAVOVALI MLÁDEŽ DO ŽIVOTA I NA VYŠŠIE ŠTÚDIÁ.
- V EŠTE HORŠOM STAVE BOLI DEDINSKÉ ELEMENTÁRNE ŠKOLY.
- V CELOM UHORSKU BOLO V ROKU 1766 V 8744 OBCIACH LEN 2845 ĽUDOVÝCH ŠKÔL. Z TOHO NA SLOVENSKU 872 A PODĽA TOHO VYZERALA AJ VZDELANOSTNÁ ÚROVEŇ ĽUDU. PLATY UČITEĽOV BOLI PONIŽUJÚCE, LEN 20-30 FORINTOV ROČNE A K TOMU NAPRÍKLAD PÁR PECŇOV CHLEBA, PÁR ČIŽIEM, KLOBÚK, ČI KABÁT.

PO ZREFORMOVANÍ RAKÚSKEHO ŠKOLSTVA POKÚSILA AJ O REFORMU ŠKÔL V UHORSKU.

- **V ROKU 1777 SCHVÁLILA OSOBITNÚ ŠTÁTNU NORMU PRE UHORSKO**
- Rozvoju školstva veľmi prospel návrh Márie Terézie o reformu školstva z 2.augusta 1777 pod názvom Ratio Educationis. Touto reformou sa v Uhorsku utvorila jednotná školská sústava, lebo sa dotýkala všetkých stupňov škôl.

PODOBNÚ VŠEOBECNÉMU ŠKOLSKÉMU PORIADKU POD NÁZVOM
RATIO EDUCATIONIS

RATIO EDUCATIONIS (R.1777)

M- T. POVERILA **UHORSKÚ ŠKOLSKÚ KOMISIU** (VAN SWIETEN, ANTON PERGEN, ADAM F. KOLLÁR, KAROL MARTINI) VYPRACOVANÍM VŠEOBECNEJ SÚSTAVY VZDELÁVANIA.

RATIO EDUCATIONIS INTERNACIONÁLNY A INTERKONFESIONÁLNY CHARAKTER -
VZDELANIE PRE VŠETKÝCH NEKATOLÍKOV.

- VYUČOVANIE V RODNOM JAZYKU
- ZRUŠENIE TELESNÝCH TRESTOV
- **MOŽNOSŤ CHODIŤ DO ŠKOLY DOSTALI PO PRVÝ RAZ AJ DIEVČATÁ**, KTORÉ DOVTEDY NEMALI TAKMER ŽIADNU MOŽNOSŤ OFICIÁLNEHO VZDELÁVANIA.
- RATIO EDUCATIONIS NEVYMEDZILO ŠKOLOPOVINNOSŤ.
- **PRIPRAVOVANIE UČITEĽOV NA POVOLANIE**

Jozef II.

SYN A NÁSTUPCA MÁRIE TERÉZIE

- 1780 – SAMOSTATNÝM VLÁDCOM RAKÚSKEJ MONARCHIE
- VEĽKÝ REFORMÁTOR (TOLERANČNÝ PATENT, ZRUŠENIE NEVOLNÍCTVA)
- 1788 :OBDOBIE ŠKOLOPOVINNOSTI OD 6. DO 12.ROKU
- VYTÝČIL SANKCIE
- NARIADIL KAŽDOROČNÝ SÚPIS ŠKOLOPOVINNÝCH DETÍ
- VYMEŠKÁVANIE NEMOŽNO OSPRAVEDLŇOVAŤ
NEMAJETNOSŤOU (BEZPLATNÉ ŠKOLSTVO)
- MAJETNÝCH TREBA POKUTOVAŤ FINANČNE.
NEMAJETNÝCH PRÁCAMI OKOLO ŠKOLY

Jozef II.

ĽUDOVÉ (DELILI SA PODĽA POČTU PREDMETOV A UČITEĽOV)

1. NA DEDINÁCH PRE POTREBY ROĽNÍKOV S JEDNÝM UČITEĽOM
2. V MESTEČKÁCH PRE POTREBY REMESELNÍKOV S DVOMA UČITEĽMI
3. V MESTÁCH PRE REMESELNÍKOV A OBCHODNÍKOV S TROMI UČITEĽMI
4. VZORNÉ, NA KTORÝCH SA VZDELÁVALI AJ UČITELIA ĽUDOVÝCH ŠKÔL

LATINSKÉ (DELILI SA NA GRAMATICKÉ, HUMANITNÉ A AKADÉMIE)

1. GRAMATICKÉ (I. - III. TRIEDY) - PRÍPRAVA NA ĎALŠIE VZDELÁVANIE, ALEBO AJ NA ŽIVOTNÉ POVOLANIE, NA REMESLO
2. DRUHÝM STUPŇOM BOLI DVE HUMANITNÉ TRIEDY, KTORÉ S GRAMATICKÝMI TVORILI GYMNÁZIUM - ROZŠIROVALO SA VŠEOBECNÉ VZDELANIE
3. TRETÍM STUPŇOM BOLI AKADÉMIE - ÚLOHOU BOLO POSKYTOVAŤ DOKONALEJŠIE VZDELANIE

- RATIO EDUCATIONIS 1777 A 1806. PRVÁ JEDNOTNÁ SÚSTAVA VÝCHOVY A VUDELÁVANIE V DEJINÁCH NAŠEJ KULTÚRY – SLOVENSKÉ PEDAGOGICKÉ NAKLADATEĽSTVO BRATISLAVA 1988
- MÁTEJ, J. *RATIO EDUCATIONIS 1777 A 1806*. BRATISLAVA: SLOVENSKÉ PEDAGOGICKÉ NAKLADATEĽSTVO, 1988. 455 S.
- SROGOŇ, T. CACH, J. MÁTEJ, J. SCHUBERT, J.: *DEJINY ŠKOLSTVA A PEDAGOGIKY*. BRATISLAVA: SPN.1981